ILMIY FAOLIYATDA GENDER PSIXOLOGIYA VA UNING MAZMUN-MOHIYATI

Tilloyeva Sarvinoz Barotovna
Buxoro viloyati Shofirkon tumani 21-umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi
Sultonova Nazokat Amonovna
Buxoro viloyati Shofirkon tumani 21-umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Gender psixologiyasi — differensial psixologiyaning bo‘limi bo‘lib, insonning jamiyatdagi xatti-harakatlarining biologik jinsi, ijtimoiy jinsi (gender) va ularning munosabatlari bilan belgilanadigan modellarini o‘rganadi.

Kalit so’zlar: Gender psixologiya, gender tenglik,jinslararo tafovut…..

Inson huquqlarini himoya qiluvchi zamonaviy dunyodagi demokratik tabiatga qaramasdan, aslida gender jihatidan kamsitish hollari juda ko’p uchraydi va bu ayniqsa, professional sohada namoyon bo'ladi. Erkaklarning gender psixologiyasi erkaklarning jinsiy psixologiyasiga o'xshashdir, chunki ular o'zlarining fiziologik farqlari va tabiiy tug'ilishi tufayli tug'ish va tug'ish uchun erkaklar nuqtai nazaridan juda ko'p noqulayliklarga olib keladigan, homiladorlik davrida tug'ruq ta'tili yoki kasallikning yomonligi sababli o'zlarini teng deb hisoblashlari qiyin.

Gender psixologiyasi — differensial psixologiyaning bo‘limi bo‘lib, insonning jamiyatdagi xatti-harakatlarining biologik jinsi, ijtimoiy jinsi (gender) va ularning munosabatlari bilan belgilanadigan modellarini o‘rganadi. Ijtimoiy psixologiyaning gender tadqiqotlarida sotsializatsiya, xurofot, diskriminatsiya, ijtimoiy idrok va o‘z-o‘zini idrok etish, o‘z-o‘zini hurmat qilish, ijtimoiy normalar va rollarning paydo bo‘lishi kabi hodisalar o‘rganiladi.

Bunda gender psixologiyasining predmetini va uning rivojlanish bosqichi aniqlash ancha qiyin vazifa, chunki psixologiyaning ushbu bo‘limi hozirda

shug‘ullanadigan sohasi rivojlanishi yo‘lidagi dastlabki qadamlar. Gender psixologiyasi — psixologiya fanining bir bo‘limi bo‘lib, ma’lum bir jins vakili sifatida jinslararo differensiya, stratifikatsiya va ierarxiya asosida shaxsiy xususiyatlarni shakllantirish va rivojlantirishni o‘rganib boradi. Gender psixologiyasi jins psixologiyasidan farqli o‘laroq, erkaklar va ayollar o‘rtasidagi psixologik munosabatlarning nafaqat psixologik xususiyatlardagi farqlarni o‘rganadi, balki uning diqqat markazida, birinchi navbatda, erkaklar va ayollarning taqdiri, umuman olganda, shaxsiy rivojlanishning jinslararo differensiya, stratifikatsiya va ierarxiyaning ta’siri natijasida yuzaga keladigan hodisa va jarayonlarni o‘rganadi. Gender tarixi — bu ijtimoiylashuvning eng muhim jihatlaridan biri sifatida erkak va ayol tajribasining o‘zaro ta’siri, uning ijtimoiy voqelikning shakllanishiga ta’siri hamda vaqt va zamon o‘zgarishlariga ta’sirini o‘rganadigan ilmiy fan. Gender tarixi o‘zining paydo bo‘lishi 1970-yillarda feministik tadqiqotlarning jadal rivojlanishi bilan bog‘liq[1][2].

Tarix fanlarida ayollar va gender tadqiqotlari tobora kuchayib bormoqda. Mantiqiy farqlar, bu jarayonlarning o‘zaro bog‘liqligi va umumiy ta’siri insoniyatning tarixiy taraqqiyoti tasviri hamda ijtimoiylashuv muammosini o‘rganish markaziga qo‘yadi. Ta’lim markazida tarixchi-genderologlar — jinslarning har biri haqidagi g‘oyalarni tahlil qilish turli tarixiy davrlarda, har bir jinsning o‘zini namoyon qilishi, moddiy va ma’naviy boyliklarning tengsiz taqsimlanishini o‘rganish; jinslar o‘rtasidagi kuch va obro‘-e’tibor, shuningdek, ijtimoiy institutlar ushbu taqsimotni boshqaradigan boshqaruv elementlari hisoblanadi[3]. Shu munosabat bilan paydo bo‘lgan ijtimoiy ierarxiyalar — ommaviy kabi butun jamiyatning bosh qarorgohi, shuningdek, sinfiy, ijtimoiy, etnik, tabiiy yoki boshqa guruhlarni genderologlar o‘rganadilar. Shuning uchun eng muhimlarini keltirish kerak, chunki buni o‘rganish mavzusi bilan bog‘liq boshqa ta’riflar va boblar mavjud. Terminologiyada ma’lum farqlar va mantiqiy apparat mavjud.

Faylasuflar, sotsiologlar va psixologlar genderni "kashf qilishdi". Gender o'ziga xosligi haqidagi savolni qo’yib, bu nuqtai nazarni dunyoga odam, ayol va erkak farqlarini qanday yuzaga kelishi, ijtimoiy tajribalari maxsus bilim manbai sifatida namoyon bo’lishini ko’rsatib berdi. Gender tarixchilari ijtimoiy-tarixiy tahlilga gender yondashuvini qo'llash natijasida o'tgan asrlarda ijtimoiy hodisalar, ayollar tajribasi erkaklar bilan qanday bog'liqligini ko'rsatdi hamda bu o'zaro ta'sir qay darajada madaniy stereotiplar, me'yorlar va gender identefikatorni yuzaga keltirishini o’rganishga imkon beradi. Gender tarix uni o’rganuvchilarga ta'sir qiladi va birgalikda ular haqiqatni o'zgartiradilar. Shuning uchun gender tarixida oldingi bilimlarga nisbatan inqilobiy ilmlarning mantiqiy ma’nosi bo’ladi

Gender psixologiyasining tuzilishida quyidagi bo‘limlar ajralib turadi:

— gender farqlari psixologiyasi;

— gender sotsializatsiyasi;

— shaxsning gender xususiyatlari;

— gender munosabatlari psixologiyasi.

Gender psixologiyasida bir nechta asosiy yo‘nalishlar mavjud:

Erkaklar va ayollarni taqqoslash psixologiyasi — bu erkaklar va ayollarning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganish, jinslarning o‘ziga xosligini aniqlash.

Ayol psixologiyasi — bu ayolning ruhiy holatining xususiyatlarini, ya’ni erkaklarda yo‘q ayol fiziologiyasini o‘rganishdir.

Erkak psixologiyasi — bu erkaklar fiziologiyasi bilan bog‘liq bo‘lgan erkakning ruhiy holatining ayollarda mavjud bo‘lmagan xususiyatlarini o‘rganishdir.

Gender sotsializatsiyasi — gender identifikatsiyasining shakllanishi va gender rollarining rivojlanishini o‘rganish. Gender munosabatlari psixologiyasi jinslar o‘rtasidagi va bir jinsdagi munosabatlarni o‘rganadi. Yetakchilikning gender psixologiyasi — erkak liderlar va ayol liderlar o‘rtasidagi farqlarni, shuningdek, hukmronlik va bo‘ysunish munosabatlarini o‘rganish.

Sportdagi gender psixologiyasi sport psixologiyasining bir sohasi bo‘lib, sport faoliyatidagi xususiyatlar va farqlarni sportchi yoki jamoaning jinsi vagender bilan bog‘liq holda o‘rganadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Gender psixologiyasi / Bern S. M. Genderning ijtimoiy psixologiyasi, L. Tsaruk, M. Moiseev, O. Bogolyubova tomonidan tarjima qilingan // SPb. : Prime Eurosign, 2004. — 320 p. ISBN 5-93878-125-6 tarjimasi (asl ISBN 0-07-009182-X).
2. Filatova A.F. Gender farqlari psixologiyasi va gender psixologiyasi Arxivnaya kopiya / UDC 159.922.2 // Omsk universiteti axborotnomasi. 2007 yil, № 1. ISSN 1812-3996. — S. 125-130.